

Vita Mikulás Gáborral

Vitára ingerlő Mikulás Gábor *Gondolatok a szarka farkáról...* című írása a 3K 2005. 7. számában: egyrészt nyitott kapukat döngtet, másrészt téves következtésekre jut, egészében pedig előnytelen színekbe vonja a könyvtárakat. Első mondatánál még igaza van, valóban azzal kell foglalkozni, amihez ért az ember vagy az intézmény. Ám abban téved, hogy a hazai könyvtáros közgondolkodás túlságosan szerteágazó módon fogja fel a könyvtári tevékenységeket, „irreálisan széles tudásspektrumot határoz meg”, és hogy „ilyen igényeknek garantáltan meg se lehet felelni”, vagy hogy ennek menedzselése szerinte reménytelen. Amellett, hogy minden szakma ideálképe irreális vonásokat hordoz, tehát a könyvtárrosságnak is nyugodtan lehet kicsi transzcendenciája, lényegét tekintve épp a szerteágazó, széles tudásspektrum testesül meg a könyvtárosi hivatásban. Kikerülve az egyetemről, főiskoláról valóban bénító lehet egy könyvtárban elkezdni a szakmát – ahogy más szakmát is –, de ekkor az újonc csupán csak ígéret, a megelőgezett jövőendő könyvtáros, aki a gyakorlatban szakadatlanul elsajátított tudás révén, a praxisban nő bele a könyvtárosképbé. Természetesen helye van a specializációnak, a szervezeten belüli munkamegosztás miatt ez magától értetődő, s bármely könyvtárosi munkakör hosszú, esetleg több évtizedes tanulást, szakmai tapasztalatszerzést feltételez – mindez azonban nem fenyegeti a szakma egységét és integritását. Ám hogy egy mai könyvtár menedzselése reménytelen – ha csak nem a sorvasztó finanszírozási okokból –, annak csattanós cáfolata a modern körülmények között is normálisan működő, a kihívásokra megfelelő módon reagáló könyvtárak tömege.

Mikulás Gábor (továbbiakban: MG) hivatkozik Maurice Line könyvtármeghatározására („managing information to people” – fordításában: „információ menedzselése az emberek számára”), és önkényesen egy sor tevékenységet számúz abból pusztán azért, hogy ködös fogalmakkal (alapkompétencia, magkompetencia) saját érvelését támogatassa meg. Megfoghatatlan, hogy a dokumentumbeszerzés meg a katalógusépítés miért nem könyvtári alaptevékenység – szerintem minden kultúrkörben az –, mintha MG a tájékoztató pultnál, a referenz-szolgálatnál, a kölcsönzési részlegnél a világeért se akarna beljebb lépni a könyvtári „gépházba”. Senki sem tagadja, hogy a szerzeményezés ezer szállal kötődik a partnerintézményekhez, esetenként magánvállalkozásokhoz. Az *approval plan*nek nevezett amerikai beszerzési gyakorlatban a kiadóhoz vagy a szállítóhoz egy sor kompetencia kihelyeződik, és – talán kisebb mértékben – ugyanez történik az európai és a magyar beszerzési gyakorlatban is. Mindazonáltal tudni kell, hogy a beérkező kötetekkel a lényegi munkát házon belül végzik, a könyvtár munkatársa, a beszerző könyvtáros irányít mindent.

MG annyit elismer, hogy a „hazai könyvtárak ma is élnek... a kiszervezés eszközével”, bár szerinte korlátozottan. Szerintem viszont nem korlátozottan, hanem körülményeik és lehetőségeik függvényében. (Az első tudatlan, az utóbbi

tudatos tevékenység.) A kiszervezés, a forráskihelyezés már űsidők óta a könyvtárak eszköztárának része – már akkor az volt, mielőtt e tevékenységet a felkapott szakszóval (outsourcing) illeték volna. Főlöleges figyelmeztetni a könyvtárakat arra, hogy hol kell racionalizálniuk. Ezzel a könyvtári vezetés általában tisztában van. Outsourcingra alkalmas példának okáért a takarítás, a portaszolgálat, a másológépek működtetése. De említhetjük az informatikai rendszert, a digitalizálási tevékenységet és a retrospektív konverziót is. Bár vitatom MG megjegyzését, miszerint a nyugati könyvtárakban ezek kihelyezése előbbre tart, a lényegét máshol látom. Retrokonverziónál például a külső szolgáltató tökéletes rekordokat gyárthat, ám az egész projekt lebonyolítása belső irányítással történik, továbbá a beérkező rekordok integrálásához még a könyvtár saját szakembereinek masszív munkája szükséges. Az informatikai rendszer implementálása és folyamatos működtetése – hármely volumenű külső szolgáltatás igénybevétele mellett is – csak a könyvtár saját szakembereivel tartható fenn.

A könyvtáraknak versenyt támasztó konkurens szolgáltatók MG szerint „e bibliográfiai szintet” (azaz az OPAC-ban jellegzetesen szereplő bibliográfiai leírás szintjét – BZs) „rendszerint kihagyják és teljes dokumentumot kínálnak... Bár a könyvtárak is igyekeznek, nehézkedésük nagyobb.” Ha ez így van, akkor magukra vessenek ezek a szolgáltatók, hiszen a könyvtári rekordok, a metaadatok nélkül a szolgáltatásuk fabatkát sem ér(ne). A könyvtárak valóban igyekeznek, de fogalmam sincs, mit jelent az, hogy „nehézkedésük nagyobb”.

Számomra erősen vitatható MG azon állítása, hogy az üzleti vállalkozások hatékonyabban szolgálnak. Így érvel: „Kiszámolta-e valaki, hogy melyik a nagyobb: egy ODR-ben szolgáltatott kölesön-könyv teljes tranzakciós költsége, illetve a dokumentum üzleti szolgáltatótól való beszerzése (tulajdonba vétele) szőröstül-bőröstül?” Ez a költői kérdésbe ágyazott kijelentés már az abszurdba hajlik, ha csak nem provokatív akar lenni. Igaz ugyan, hogy elképzelhető olyan eset, amikor egy dokumentum piacon való beszerzése – akciós ár, dömping ár stb. miatt – olcsóbb a KK-nál, de ez még nem rentabilitás. Komolytalan dolog megkérdőjelezni az egész könyvtárközi hálózati rendszert.

„A versenyhelyzetben egy szinten túl a könyvtár csak költségvetési protekcionizmussal maradhat meg a korábbi szinten, ami azonban az egész rendszer hatékonyságát ...rontja – az adófizetők pénzéből.” Költségvetési protekcionizmus, meg adófizetők pénze – bánjunk esínján ezekkel a fogalmakkal. Nem kizárólag könyvtárak és közintézmények a kedvezményezettek – hallottunk már adókedvezményekről a magánszférában is. Gondoljunk csak a szelektív vállalkozástámogatás politikájára, amivel az egymást váltó kormányok oly sűrűn éltek, és amelynek során az elmúlt évtizedben üzleti ágak egész sora kapott költségvetési védelmet. Ne menjünk messzire: adófizetők pénzéből futtatták föl például a könyvipart és a könyvkereskedelmet. Ez rendben is lenne, ám a könyvvilág egy másik kulcsszereplője, a könyvtár ilyen hátszellet sohasem kapott.

A könyvtárak szolgáltatásainak átformálása előtt álló legmakacsabb akadály MG szerint a félelem. Ennek oka szerinte a „szakmai potentátok szintjén a hiányos ismeret-portfólió, a félelem a kontroll elvesztésétől.” Saját felmérésére támaszkodva kimutatja, hogy a könyvtárvezetők „szégyennek élik meg, ha valamilyen szolgáltatást közvetlen hatáskörükön túlról, könyvtáron kívülről kényszerülnek beszerezni... Az önellátás viszont ... a büszkeség forrása.” Nem lehet kizárni az

emberi gyengeséget, féltelmet, büszkeséget a könyvtári vezetésnél – ahogy bármely szervezet vezetésénél –, de súlyos pszichologizálás lenne ilyen központi tényezőnek tekinteni.

Összefoglalásképp: MG érvelése azt sugallja, hogy a könyvtárakat *in vacuo* látja, és nincs teljesen tisztában működési feltételrendszerükkel, mozgásterükkel. A könyvtárak általában függő viszonyban vannak, fejlesztésük, versenyképességük fokozása, szinten tartása főképpen költségvetési besorolásuk, felettes szerveik által történő finanszírozásuk függvénye. Sajnos, a folyamatos alulfínanszírozás miatt nehéz rugalmasnak lenniük, versenyképesnek maradniuk. Pedig alternatívájuk nincsen, még ha a mai trendek talán jelentőségük apadására utalnak is. Igazából megújulni azonban csak az automatizálási fejlesztések követése révén tudnának, amely jelentős beruházásokat igényel, ez viszont a könyvtári hűdszék erőteljes növelésével valósítható meg.

Bánhegyi Zsolt

Szeniorok találkozója

Amint arról a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros augusztusi számában hírt adtunk, az MKE 37. kétszeresen is jubileumi vándorgyűlése sokkal többet jelentett, mintsem a „nagy” és a „kis” plenáris ülés megannyi hozadékát. A kulturális miniszter előadását és *Papp István* etikai expozeját már augusztusi számunkban közölhattük. *Bartos Éva* előadása szeptemberi számunk élén volt olvasható. Ezúttal a szekciók közül egy rendhagyónak, a *Szeniorok találkozója* nevűnek egyik legfontosabb „termékét”. *Gerő Gyula* hozzászólásnak nevezett kis remekét adhatjuk közre.

A szeniorok – *Papp István* elnöklete és *Biczák Péter* moderálása mellett – természetesen az etikai kódexszel kapcsolatos kérdésekről cseréltek eszmét. Örvedetes és tanulságos volt, hogy ezek az eszmecsereket kötetlen és vonzóan izgalmas szövegtárgyakban kulmináltak; magyarul nem előadások és korreferátumok voltak hallhatóak, hanem az eleven beszéd közvetlenségével ható polémiák. A vita persze sokfelé ágazott, rendre felmerültek mindazon kérdések, amelyeket a 3K olvasói régóta ismernek (a Fórum rovat hónapokon át közölte a hozzászólásokat, kiegészítő szakmai anyagokat, a kérdést pro és kontra vizsgáló okfejtéseket stb.), ezúttal egy kardinális kérdés került a középpontba. Jeleül az, hogy kikre is vonatkozik, kiket kötelez az etikai kódex. *Papp István* nézete, igen harciasan és mesteri retorikával előadott, csodálatos elmeélel védett koncepciója szerint az etikai kódex a könyvtárosokra, a könyvtári (egyetemi vagy főiskolai) diplomával rendelkezőkre vonatkozik. Hiszen a tisztú becsületkódex sem alisztekre, az orvosi etika sem az ápolónőkre és a műtőfiúkra vonatkozik. Önmagunk alatt, szakmánk alatt vágnánk a fát – mondotta *Papp István* –, ha minden könyvtári alkalmazottra kiterjesztenénk a szakmai etikai követelményeket. Plauzibilisnek is tűnt volna mindaz, amit a kódex „atyja” mondott, ha nem szólal meg *Román Marika*, mondván, ő talán könyvtárosnak tekinthető, ám bizony-bizony, nincs könyvtárosi diplomája („mindösszesen” jogi doktor). Mindéz rá nem vonatkozik – *Papp István* szerint. Némileg hasonlóan érvelt *Vajda Erik*.

Ugyan oktathatott a legfelső szinten könyvtárosokat, az oktatásában részesülők elnyerhették a könyvtárosi diplomát, ám ő maga közgazdász oklevéllel bír „csak”. Így – nyilvánvaló – tanítványaira érvényes a kódex, rá semmiképpen – Papp István szerint. *Győri Erzsébet* (könyvtárosi diploma birtokosa) nem ennyire ad hominem fogta fel a kérdést. A nagy szakkönyvtárak azon dolgozóinak kívánatos etikájára kérdezett rá, akik az adott szakterület diplomásai, és ekként nélkülözhetetlen és pótolhatatlan munkatársai az adott szakkönyvtárnak, ám nincs könyvtárosi diplomájuk. Rájuk mi vonatkozik – etikailag? Természetesen Papp István sem fogyott ki az érvekből: a könyvtári törvényre hivatkozott, amelyben – először és hatalmas vívmányként – végre meghatározott, ki és mi a könyvtáros. Természetesen nemcsak ez a két nézet nyilatkozott meg, voltak igen figyelemreméltó köztes koncepciók is. Ilyet képviselt az összejövetel nagyszerű moderátora, *Biczák Péter*, és főként az arany középút, a realitások figyelembevételével mindenkor excelláló *Tóth Gyula*. Utóbbi szerint a fenti dilemma elsősorban nem elméleti módon oldható meg, hanem a gyakorlat, a mindennapok sokkal egyszerűbb és humánusabb „nyelvén”, sőt csakis így. Persze számos más hozzászólás, többé vagy kevésbé indulatos, elragadtatott vagy józan, realista, netán mindent egybemosó elképzelés is hangot kapott. Legegyszerűbb dolga *Kiss Jenő*nek volt, aki – a határon túliak nevében – azt mondhatta, hogy az etikai kódex mutatis mutandis számukra, határon túli magyar könyvtárosok számára egyszerűen ajándék.

A szeniorok találkozájáról kerek összefoglalást adni persze hiú ábránd, inkább csak olvasóink képzeletére bízhatjuk, milyen nagyszerű gondolatok hangzottak el ott, az írásba foglalás ellen már a műfaj okán is tiltakozók szájából. Gerő Gyula azonban írásba is foglalta nézeteit, amelyeket a következőkben adhatunk közre. (VK)

Könyvtáros etika apróban

avagy házias ajánlatok a könyvtári–könyvtárosi falvédőkre
*a Rendes asszony gondja a szép, tiszta konyha –
Rendes könyvtáros(asszony) gondja a szép, tiszta könyvtár
mintájára*

I. A könyvtár a közösségé, szervezeté, intézményé, amelyet szolgál. Nem válhat a könyvtáros – könyvtárosok könyvtárává azáltal, hogy ők egyéni szempontjaikat, törekvéseiket a gyűjtésben, valamint a nyitvatartási idő és a könyvtárhasználati feltételek megállapításában főlébe helyezik a használók érdekeinek.

II. A könyvtár az emberiség közös, nagy értékeinek elkötelezett, de világnézeti-leg semleges és a politikától mentes intézménye. Amelyik könyvtárvezető a napi politikát akárcsak a ruhatárig is beengedi, számolhat vele, hogy rövid időn belül az

állványokon sem maradnak békében, rostálatlanul a könyv-, a folyóirat- és a hírlap-sorok. A választási ciklusok perpatvaraiiba belevitt-belerángatott intézmények pedig létüket kockáztatják a politikai széljárásnak kitéve. A politikai libikókában ugyanis törvényszerű az egyszer fent, máskor lent – éppenséggel a porban-sárban lent – állapot. Legyen minden könyvtár jelszava: *Odi profanam politicam et arceo* – Gyűlölöm a közönséges-köznapit politikát, és távol tartom magamtól-könyvtáramtól.

III. A könyvtárhasználó számára közömbös, hogy a könyvtárban számára szolgáltató valaki könyvtáros-e vagy csupán könyvtárosnak látszó élőlény: az olvasó-könyvtáros viszonylatban akkor is a könyvtáros etika előírásainak kell érvényesülniük, ha a könyvtárosként fellépő személynek (még) nincs meg az előírt végzettsége (levelező formában tanul, egyszemélyes könyvtárban tevékenykedik). Etikai felelőssége azonban megoszlik azokkal, illetve áthárul azokra, akik az előírt könyvtárosi képesítés nélkül állították könyvtárosi posztra.

IV. A könyvtáros mindenkor és mindenben készségesen segítse a használót igényeinek kielégítésében, ha a használó támogatást kér, vagy tanácstalan magatartásával elárulja rászorultságát. Ilyenkor a könyvtáros fellépését éppúgy jellemezze a segítség tapintata, mint ahogy a tolokodás pusztá látszatát is mellőzze. Segítségének célja és módszere a tájékoztatás objektivitása legyen. Értékekre, értékre orientálhat, de az elvárásainak meg nem felelő igényt tapasztalva sem nyúlhat a cenzúrázás, tiltás eszközához.

V. A változat

A könyvtáros nem lehet egyszerre hiteles, megbízható űre valamely sajátos gyűjteménynek, gyűjteményrésznek – pl. kéziratok, rariórák, editio princepsok, metszetek –, illetve mint magánember, privát személy szenvedélyes gyűjtő ugyanezen területeken.

B változat

A *custos*, a könyvtárőr évezredes parancsa: a rábízott dokumentumvagygon szent és érinthetetlen. Mivel értékeinek legfőbb ismerője éppen ő, a kísértés is számára a legnagyobb. Ezért a kéziratok, raritások, első kiadások, a könyvvel kapcsolatos képzőművészeti alkotások (kisgrafikák, metszetek, *ex librisek*) vonatkozásában sem lehet egyszerre *custos* és magángyűjtő is. Ősi megfigyelés: a könyvtári értékekre a legfőbb veszély nem a könyvtolvajok, hanem a megkísértett szakértő könyvtárosok részéről leselkedik.

VI. A könyvtárnak, illetve könyvtárosának címzett, hagyományos vagy elektronikus formában érkezett levelekből következő ügyeket emberileg és szakmailag egyaránt kifogástalanul el kell intézni. A levelek válasz nélkül hagyása, a bennük szereplő kérések és feltett kérdések semmibevétele szakmai (tájékoztatási, referenzs) szempontból totális kudarc, emberileg pedig súlyos nevelletlenség. Következményei – egyebek között – a hiányos-hézagos könyvtári minervák, ki kicsodák, kronológiák, végső soron: pontatlan, rossz szakmai publikációk és értekezések.

VII. Nem lehet helyes szakmai önértékelése és öntudata annak, aki nem ismeri – legalább fő vonalaiban – a könyvtárosság múltját. Ne várjon egyetlen könyvtáros sem intézménye számára társadalmi megbecsülést, ha megelégszik mindennapi feladatainak teljesítésével és csupán szűkebb munkaterületének ilyen-olyan ismeretével, de nem látja át intézményének munkáját, a munkaterületek összefüggéseit, és nincsenek hiteles – legalább referenz-szintű – ismeretei annak a könyvtárnak a múltjáról-történetéről, amelyben dolgozik.

VIII. Mivel a könyvtár kiváltképpen történelmi intézménytípus, a működése során keletkezett iratanyagot és dokumentumokat (pl. meghívókat, plakátokat, fényképeket) gondosan meg kell őriznie. Az irattározás elhanyagolása, a dokumentumok gondatlan kezelése, netán pusztulásnak történő kitétele nemcsak az utókorral szemben elkövetett galádság, hanem a jelen mindennapi tevékenységében is okozhat zavarokat, működési, tájékoztatási hézagokat, hiányokat.

IX. A könyvtáros a történelem házőrzője, a custos-hagyományok folytatója: óvatosan él a változtatások eszközeivel, mert tart ezeknek az egész szervezetten végigfutó, nem várt következményeitől is. Állományapasztási célszerűségekre vagy kényszerek esetén nemcsak a racionalitást veszi figyelembe, hanem a könyvtár történetét, szervezeti-szervezési hagyományait is. Az átszervezések, átépítések, rekonstrukciók, technológiai fejlesztések során saját megőrző, muzeális szerepére gondolva, múltja-közelmúltja jellegzetes darabjainak megmentéséről is gondoskodik – legyenek ezek régi ügyviteli nyomtatványok, technikai eszközök, vagy legyen egy-egy – a korra jellemző – bútor, illetve annak valamilyen része.

X. Noha sajnálatosan kiment a divatból a szokás, amely szerint az értelmiségi foglalkozásúak szakmájuk legalább egy folyóiratára előfizettek, napjainkban is él az az erkölcsi parancsolat, hogy a könyvtárosnak rendszeresen át kell tekintenie a megjelenő folyóirat-irodalmat, és alaposan tanulmányoznia szűkebb szakterületének publikációit. A szakirodalmat, folyóiratokat sem olvasó könyvtáros nemcsak a legújabb szakmai relevanciák ismeretétől és saját képzésének eszközétől fosztja meg magát, hanem a szakma vezetőinek és prominens képviselőinek kvázi személyes ismeretétől is, olyanokétól, akiknek tanácsaira éppúgy számíthat(na), mint az érdekérvényesítésben, a kapcsolatok kialakításában – lobbizásokban! – hathatós támogatásukra.

Gerő Gyula